

Helena Głogowska
(Gdańsk)

Los białoruskiego posła Sergiusza Baranowa

Sergiusz Baranow był najmłodszym posłem Sejmu II Rzeczypospolitej I kadencji. Urodził się 27 września 1894 r. w Wićkach, gm. Hornica pod Grodnem, w prawosławnej rodzinie Heleny i Józefa¹. Ojciec pracował w majątku, był palaczem w łaźni, pastuchem, robotnikiem fizycznym w garbarni. Matka pracowała jako parobek. Ukończył szkołę średnią i wyższe kursy naukowe w Grodnie. W latach 1914 — grudzień 1917 był urzędnikiem w armii rosyjskiej na froncie północno-zachodnim. W 1917 r. w Mińsku zetknął się z ruchem białoruskim. Pod koniec 1918 r. ze względów zdrowotnych

został zwolniony z armii i wrócił w rodzinne strony. W Grodnie został prezesem Białoruskiego Komitetu Narodowego Grodzieńszczyzny, Związku Młó-

1 T., W. Rzepeccy, *Sejm i Senat. 1922-1927*, Warszawa 1923, s. 143. Niektóre źródła podają rok urodzenia 1892. Zob. *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1927*, red. H. Mościcki, W. Dzwonkowski, Warszawa 1928, s. 341. 1892 rok urodzenia podaje Sergiusz Baranow w autobiografii znajdującej się w Archiwum Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego w Mińsku.

dzieży Białoruskiej, Związku Kooperatyw, Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny i członkiem Rady Szkolnej². Kierowanie tymi organizacjami świadczy o dużym zaangażowaniu S. Baranowa w ruchu białoruskim. Trudno jednoznacznie określić, kiedy rozbudziła się u niego białoruska świadomość narodowa. W Grodnie w latach 1909-1913 aktywnie działalność kulturalno-oświatowa prowadziło Białoruskie Koło Młodzieży Białoruskiej „Chatka”, powstałe z inicjatywy księdza Franciszka Hrynkiewicza³. Również w czasie I wojny światowej na Grodzieńszczyźnie rozwijał się ruch białoruski; zwłaszcza w latach 1918-1921, kiedy przynależność terytorialna Grodzieńszczyzny ulegała częstym zmianom. W Grodnie przez pewien czas przebywały władze Białoruskiej Republiki Ludowej (BRL) oraz organizowano białoruski pułk⁴. Okupacja polska Grodzieńszczyzny, a następnie wojna polsko-radziecka 1920 r. nie sprzyjały legalnemu rozwojowi ruchu białoruskiego. Jak wynika z dokumentów, w czasie okupacji bolszewickiej, między 19 lipca a 27 września 1920 r. S. Baranow pracował jako strażnik więzienny i został w tym czasie aresztowany przez bolszewików i wywieziony do Smoleńska⁵. Potwierdził to także w swoich zeznaniach w czasie procesu białostockiego Romuald Ziemkiewicz⁶. Jak ujawnił świadek Stanisław Jarecki (szef II Oddziału DOK Grodno), S. Baranow był przewodniczącym Wydziału Prawnego Trybunału Rewolucyjnego⁷. obrońca w procesie białostockim Tadeusz Wróblewski na podstawie kopii decyzji o rejestracji prawników wyjaśnił, że „znajduje się podpis Baranowa, jako przewodniczącego Wydziału Prawnego, tzn. tego samego Wojenrewkomu, z którym Trybunał Rewolucyjny, skazujący na śmierć, nie miał nic wspólnego”⁸.

Sergiusz Baranow wybrany został posłem na Sejm 5 listopada 1922 r. w okręgu nr 6 z siedzibą w Grodnie. Ale już 9 czerwca 1923 r. aresztowano go w Grodnie. Wyrokiem Sądu Okręgowego w Białymstoku z 22 maja 1923 r. skazano go na karę 6 lat ciężkiego więzienia na podstawie artykułów 101 i 102 *Kodeksu Karnego* za działania na szkodę państwa polskiego. Karę odbywał do 11 grudnia 1926 r.

Białoruś i jej działaczy niepodległościowych podczas rozmów pokojowych w Rydze potraktowano przedmiotowo. Grodzieńszczyzna znalazła się w granicach państwa polskiego. Zdecydowało to o emigracji działaczy białoruskich do Czechosłowacji, Niemiec, Litwy, Łotwy. W dniach 25 września

2 *Parlament...*, s. 341.

3 A. Stankievič, *Biełaruskі chryścijański ruch*, Wilnia 1939, s. 45-56.

4 O. Łatyszonek, *Białoruski ośrodek narodowy w Grodnie wobec niepodległego państwa polskiego*, „Białostoczczyzna”, 1994, nr 1, s. 68-73.

5 *Zwycięzcy za drutami. Jeńcy polscy w niewoli (1919-1922). Dokumenty i materiały*, red. S. Alexandrowicz, Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń 1995, s. 96.

6 *Praces 45-ci biełarusa u Biełastoku (pawodle sprawazdaczy specyjalnaha korespondenta)*, Wilnia 1923, s. 218.

7 Tamże, s. 142.

8 Tamże, s. 148.

— 3 października 1921 r. w Pradze odbyła się narada przedstawicieli emigracji białoruskiej. Jej celem było określenie dalszej polityki ruchu białoruskiego. Uczestniczyło w niej ok. 30 delegatów. Z Polski byli obecni: Sergiusz Baranow, Wiera Masłowska, Stefan Żabiński, Grzegorz Złocki, Leon Dubiejkowski, Paweł Aleksiuik. W skład prezydium narady weszli: Aleksander Ćwikiewicz (przewodniczący), Wasil Zacharka (zastępca przewodniczącego), Sergiusz Baranow (sekretarz)⁹. Na naradzie przyjęto rezolucję-protest przeciwko postanowieniom traktatu ryskiego: „Stojąc na gruncie memoriału Rady Białoruskiej Republiki Ludowej z dn. 25 marca 1918 r., na mocy którego ogłoszono niepodległość Białorusi w granicach liczebnej większości narodu białoruskiego, Białoruska Narodowo-Polityczna Narada, w której wzięli udział przedstawiciele białoruskich partii i organizacji narodowych zebranych w Pradze ze wszystkich okupowanych ziem białoruskich, jednogłośnie ogłasza, że naród białoruski nie wyrzeknie się walki o niepodległość i niepodzielność Białorusi, że wszystkie wcześniejsze białoruskie protesty przeciwko podziałowi Białorusi potwierdza się, i że narada nawołuje wszystkie białoruskie siły do urzeczywistnienia białoruskich dążeń. W sprawie Wilna narada przyznaje, że została ona rozwiązana przez Ligę Narodów bez udziału narodu białoruskiego i nawet bez formalnego zapoznania się z jego wolą. Narada będzie traktować decyzję Ligi Narodów jako tymczasową do chwili powołania najwyższego organu ustawodawczego Białorusi, który tylko jako jedyny może ustanowić granice Białorusi. Narada protestuje przeciwko decyzjom Ligi Narodów, uznającym Białorusinów za mniejszość narodową na Wileńszczyźnie. W stosunku do Litwy, narada jest przekonana, że z uwagi na wielowiekową wspólnotę interesów politycznych i ekonomicznych, znajdzie odpowiednie drogi do dobrosąsiedzkiego gospodarskiego współżycia. Wilno nie ma być jabłkiem niezgody, ale jednoczenia się Białorusinów i Litwinów. Narada uznaje za kolejny podział Białorusi oddanie przez Ligę Narodów Polsce Grodzieńszczyzny z Grodnem”¹⁰. Przyjęto też rezolucję o państwowości białoruskiej i postanowiono zjednoczyć wokół rządu BRL siły wszystkich białoruskich partii, organizacji i grup.

W praskiej naradzie większość uczestników reprezentowała Partię Białoruskich Socjalistów-Rewolucjonistów (BPSR), która powstała wiosną 1918 r. w wyniku rozłamu w Białoruskiej Socjalistycznej Hromadzie. Nowa partia miała dość duże poparcie wśród białoruskiej inteligencji i ludności wiejskiej. Liczyła ok. 20 000 członków. Z BPSR związała się też S. Baranow; był członkiem Centralnego Komitetu Wykonawczego¹¹. Członkami tej partii byli również m.in: Pałuta Bodunowa, Aleksander Ćwikiewicz, Tomasz Hryb, Piotr

9 *Біларуская Нациянальна-Палітычная Народа Празі Чэшскай*, „Біларускі зван”, 14.X.1921, s. 4.

10 W. Zacharka, *Hało nyja momanty biełaruskaha ruchu* (maszynopis), Praha 1926, s. 80.

11 *Krótki zarys zagadnienia białoruskiego*, Sztab Generalny, Oddział II, Warszawa 1928, s. 65.

Kreczewski, Wacław Łastowski, Józef Mamońko, Paulina Miadziołka. Białoruscy eserzy rozwinęli intensywną pracę w terenie tworząc komitety prowincjonalne. W grodzieńskim komitecie działali Sergiusz Baranow, Andrzej Jakubecki, Stefan Kurbski, Stefan Nowik i Wiaczesław Razumowicz¹². Na konferencji białoruskich eserów w Mińsku w listopadzie 1919 r. S. Baranowowi polecono prowadzenie pracy organizacyjnej na Grodzieńszczyźnie¹³. Po rozłamie w Radzie BRL 13 grudnia 1919 r. powołano rząd na czele z Wacławem Łastowskim. Przewodniczącym Rady wybrano Piotra Kreczewskiego. W Radzie znalazł się także S. Baranow¹⁴. Socjaliści-rewolucjoniści w okresie 1919-1920 wydawali w Grodnie swoją prasę: „Rodny kraj”, „Zorkę”. Aktywnie pracowali w Białoruskim Towarzystwie Dobroczynnym utrzymującym białoruski przytułek dla sierot oraz w szkole białoruskiej założonej w 1916 r. przez Aleksandra Hrykowskiego¹⁵. W Kole Młodzieży Białoruskiej działała sekcja muzyczno-dramatyczna pod kierunkiem P. Miadziołki (od czerwca 1919 r. do 1921 r.). Jednym z członków kółka dramatycznego był S. Baranow¹⁶. Przedstawienia sztuk Franciszka Olechnowicza, Antoniego Czechowa, Janki Kupały, Leopolda Rodziewicza pokazywano w grodzieńskim teatrze miejskim oraz na prowincji. Dochód z przedstawień przeznaczano na działalność białoruskich organizacji społecznych i dobroczynnych.

Praca polityczna i organizacyjna białoruskich eserów na Grodzieńszczyźnie kierowana przez S. Baranowa rozwijała się w szybkim tempie. Powstały komitety dzielnicowe partii. W skład grodzieńskiego komitetu weszli: S. Baranow, J. Iwaniuk, S. Kuźniecowa-Kurbski, S. Nowik, N. Trofimow. Takie komitety istniały też w Bielsku, Brześciu, Kobryniu, Pińsku, Prażanach, Sokółce, Słonimiu i Wołkowysku¹⁷. Ich działalność była skierowana głównie na uświadamianie narodowe społeczeństwa na Grodzieńszczyźnie i dążenie do powstania białoruskiej państwowości.

Traktat ryski, na mocy którego Grodzieńszczyzna znalazła się w Polsce, postawił białoruskich działaczy narodowych na tych terenach w roli przedstawicieli mniejszości narodowych. Na 19 listopada 1922 r. wyznaczono wybory do sejmu pierwszej kadencji. Grodno było siedzibą okręgu wyborczego. Tam też powstał Białoruski Komitet Wyborczy, w którym aktywną rolę odgrywał S. Baranow. 5 września 1922 r. w Grodnie odbył się zjazd przedstawicieli okręgowych i powiatowych białoruskich komitetów wyborczych z okręgów grodzieńskiego, ostrowskiego i białostockiego. Poparto na nim ideę przystąpienia do Bloku Mniejszości Narodowych i zadeklarowano przyłączenie się do Centralnego Białoruskiego Komitetu Wyborczego w Wil-

12 Tamże, s. 68.

13 Tamże, s. 90.

14 Tamże, s. 95.

15 *Białorusini w Grodnie*, „Przegląd Wileński”, 1926, nr 4, s. 7.

16 M. Karpowicz, *Pra biełaruski teatr Horadni*, „Nasz kraj”, 1929, nr 3(42), s. 19.

17 *Krótki zarys...*, s. 191.

nie¹⁸. Wzmocniona praca przedwyborcza przyczyniła się do sukcesu. W okręgu wyborczym nr 6 w Grodnie na listę Bloku Mniejszości Narodowych oddano 26 732, a na listę endecką — 27 968 głosów. W obwodzie grodzieńskim odpowiednio — 21 645 i 10 463 głosy¹⁹. Z listy nr 16 kandydował S. Baranow jako przedstawiciel BPS-R. W prasie białoruskiej w czasie kampanii wyborczej przedstawiany był jako „odważny, twardy, niezłomny bojownik o naród białoruski”²⁰.

Sergiusz Baranow musiał być zatem osobą znaną i popularną na Grodzieńszczyźnie. Z dodatkowych wyjaśnień do podania o ponowne rozpatrzenie sprawy z 27 kwietnia 1927 r. wynika, że 1 marca 1922 w Grodnie odbyło się zebranie, na którym wybrano Komitet Pomocy Ofiarom Wojny (KPOW). Jego przewodniczącym został S. Baranow²¹.

Polska policja państwowa i służby wywiadowcze interesowały się ruchem białoruskim już wcześniej. W związku z wyborami do Sejmu Wileńskiego w styczniu 1922 r. aresztowano w Wilnie czołowych działaczy białoruskich. Na Grodzieńszczyźnie w pocz. 1922 r. wykryto białoruską grupę partyzancką „Skamarocha” (Hermana Szymaniuka) w Puszczy Białowieskiej, po czym nastąpiły masowe aresztowania osób związanych z działaniami powstańczymi. Objęto nimi również nowo wybranych członków KPOW, w tym S. Baranowa, który znalazł się w więzieniu w Białymstoku. 24 marca 1922 r. sędzia śledczy Jan Jasiński wydał nakaz zwolnienia Sergiusza Baranowa, Szymona Jakowiuka i Mikołaja Jakimowicza²². 28 marca 1922 r. zwrócił się on do Komendanta Policji w Grodnie o ustalenie dozoru nad zwolnionymi.

W akcie oskarżenia, sporządzonym przez prokuratora 19 marca 1923 r. przeciwko 45 Białorusinom, S. Baranowowi zarzucono „udział w spisku zawiązanym dla zamachu na całość terytorium Państwa Polskiego”²³. Stwierdzono, że na pocz. 1922 r. ekspozytura 5-f Policji Państwowej w Białymstoku wpadła na trop szeroko rozgałęzionej organizacji białoruskiej, mającej na celu stworzenie za pomocą powstania zbrojnego przeciw Polsce niepodległej BRL. Zarzucono S. Baranowowi działalność partyzancką na terenie Puszczy Białowieskiej w oparciu o pomoc finansową i uzbrojenie z Litwy. Stwierdzono, że decyzja o wywołaniu powstania zapadła na naradzie białoruskiej w 1921 r. w Pradze, w której S. Baranow aktywnie uczestniczył. Według danych wywiadowczych Oddziału II Sztabu Generalnego, S. Baranow był jednym z wybitniejszych działaczy, piastował też funkcję prezesa Białoru-

18 *Zjezd pradsta niko Biel. Wybar. Kam.*, „Krynica”, 9.X.1922, nr 2, s. 6.
19 T., W. Rzepeccy, dz., cyt., s. 142.

20 *Naszy kandydaty*, „Biełaruski zwon”, 18.X.1922, nr 27, s. 1.

21 Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APwB), Akta Prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Białymstoku, sygn. 86, s. 242.

22 Tamże, s. 1.

23 Tamże, s. 121.

skiego Komitetu Narodowego (BKN) w Grodnie. Informacji na jego temat udzielił kpt Stanisław Jarecki z DOK Grodno: „Według posiadanych przeze mnie danych wywiadowczych, jednym z wybitniejszych działaczy białoruskich z kierunku Łastowskiego [Wacława — H.G.] jest w Grodnie niejaki Baranow Sergiusz, prezes miejscowej grupy socjaldemokratycznej i nielegalnego Narodowego Komitetu Białoruskiego. Baranow kierował akcją agitacyjną, organizacyjną i przygotowaniem bojowymi Białorusinów z ziemi grodzieńskiej, jednocześnie uprawiając szpiegostwo; pieniądze na swe prace i na utrzymanie Baranow otrzymuje z Kowna. Baranow podczas inwazji bolszewickiej był przewodniczącym wydziału prawnego Trybunału Rewolucyjnego w Grodnie. Stosunki z bolszewikami utrzymuje i nadal, prawdopodobnie otrzymując też i od nich pieniądze na akcję rewolucyjną i udzielając w zamian pomocy szpiegowskiej”²⁴. Inny świadek na procesie białostockim, kierownik HI Referatu ekspozytury 5-f w Białymstoku Ludwik Ślusarczyk stwierdził, że jest to: „znany na terenie Grodzieńszczyzny działacz białoruski. (...) Zwolennik rewolucyjnego ruchu białoruskiego przeciw Polsce, stał w porozumieniu z rządem Łastowskiego; był wyznaczony na wojewodę grodzieńskiego w razie uzyskania niepodległości przez Białoruś. Utrzymywał stały kontakt z Wierą Masłowską, Eugenią Matejczuk, Aleksandrem Parukiem i innymi członkami organizacji białoruskiej wykrytej przez władze. Podczas Zjazdu w Pradze Czeskiej podpisał znaną przeciwpolską deklarację”²⁵. Za dowody winy posłużyły znalezione podczas rewizji u S. Baranowa poufna instrukcja dywizjonu żandarmerii wojskowej wydana w Grodnie 10 lipca 1920 r. i paszport BRL wydany w Kownie 20 października 1921 r. na nazwisko S. Baranowa, stwierdzający jego białoruską przynależność państwową. Sergiusz Baranów nie przyznał się do winy twierdząc, że brał udział wyłącznie w działalności organizacji dobroczynnych i społecznych. Zaprzeczył, że był kiedykolwiek w Kownie, i że należy do organizacji politycznych”²⁶.

Sergiusz Baranow był oskarżony o to, że „w pierwszej połowie 1922 r. wziął udział w spisku, zawiązanym w celu oderwania od Polski, za pomocą powstania zbrojnego, części jej terytorium państwowego i stworzenia z oderwanej części niepodległej republiki białoruskiej, przy czym spiskowcy rozporządzali składami broni i materiałów wybuchowych i uczynili przygotowanie do zamierzonego powstania zbrojnego, zapisując ludność białoruską do oddziałów partyzanckich, które miały wystąpić przeciw Polsce. Zbrodnia ta jest przewidziana w art. 101 cz. 2 i art. 102 cz. 2 Kodeksu Karnego”²⁷.

Ciekawa wydaje się zbieżność dat. Akt oskarżenia sporządzono cztery dni po uznaniu przez Radę Ambasadorów wschodniej granicy Polski, a datę

24 Tamże, s. 139a.

25 Tamże, s. 141.

26 Tamże.

27 Tamże, s. 151a.

rozprawy w Sądzie Okręgowym w Białymstoku wyznaczono na 14 maja 1923 r.

Po wyborach parlamentarnych w 1922 r. w Sejmie znalazło się jedenastu posłów białoruskich, a w Senacie — trzech senatorów. Utworzyli oni Białoruski Klub Poselski. Był on zróżnicowany pod względem orientacji politycznych. Sergiusz Baranow reprezentował BPSR. Przewodniczącym Klubu wybrano Bronisława Taraszkiewicza, a Sergiusza Baranowa i księdza Adama Stankiewicza — wiceprezesami. 20 maja 1922 r. wiceprezesami zostali Michał Kochanowicz i Antoni Owsianik²⁸. Sergiusz Baranow uczestniczył w pracach dwóch komisji sejmowych: opieki społecznej i inwalidztwa oraz petycyjnej²⁹. Na pierwszym posiedzeniu sejmu w dniu 29 listopada 1922 r. złożył ślubowanie poselskie. 2 grudnia 1922 r. zakwestionowano mu mandat poselski.

Jego aktywność poselska skupiała się na obronie praw Białorusinów. 20 marca 1923 r. przemawiał w sejmie w sprawie aresztowania przez policję państwową Białorusinów na Grodzieńszczyźnie. Uzasadniał nagłość wniosku ks. A. Stankiewicza w tej sprawie. Negatywnie ustosunkował się do działań władz polskich na Grodzieńszczyźnie, które w latach 1921 -1922 zawiesiły działalność 20 kooperatyw BKN i białoruskich organizacji młodzieżowych oraz aresztowały kilkadziesiąt osób. Mówił: „Kogo aresztują? Aresztują ludzi, którzy faktycznie pracowali podczas wyborów i prowadzili akcję na rzecz Białoruskiego Komitetu z listy nr 16”³⁰. Głównym jego oponentem w tej sprawie był poseł Antoni Hryckiewicz z Sokółki, który twierdził, iż aresztowania przeprowadzono za działalność komunistyczną, a nie białoruską³¹.

Sergiusz Baranow złożył trzy interpelacje: 14 grudnia 1922 r. w sprawie aresztowanych Białorusinów, 6 marca 1923 r. w sprawie nieuregulowania pretensji miejscowej ludności w sprawie gruntów wywłaszczonych dla potrzeb fortecy w Grodnie, 15 marca 1923 r. w sprawie tolerowania przez starostwo grodzieńskie bezprawnego budowania gmachu przy prywatnym tartaku w Jeziorach w pow. grodzieńskim. 5 marca 1923 r. złożył wniosek w sprawie wywłaszczenia gruntu dla potrzeb kolei państwowych w Jeziorach³².

Sergiusz Baranow spotykał się z wyborcami na wiecach poselskich, które były pod ścisłym nadzorem policji. Będąc 20 lutego 1923 r. w Nowym Dworze zorganizował wiec, w którym uczestniczyło ok. 200 osób. Mówił do zebranych: „Kraj ten, a mianowicie Ziemia Grodzieńska, nie jest żadną Poł-

28 *Parlament...*, s. 338.

29 H. Głogowska, *Białorusini w parlamentach II Rzeczypospolitej*, [w:] *Przemiany społeczne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1994, s. 129.

30 Sejm RP I kadencji. Sprawozdania stenograficzne, posiedzenie z dn. 20.III.1923 r., XXVII/56.

31 Tamże.

32 Skorowidz osobowy do posiedzeń Sejmu I kadencji 1922-1927, s. 15-16.

Posterunek Policji Państwowej
p-tu Sokolackiego
w Nowym Dworze
Dnia 22 lutego 1923 r.
Nr. 336.

Do

Pana Komendanta Pol. Państw. na pow. Sokólski

Sokółce.

22

Donoszę, iż w dniu 19 lutego r. b. o godzinie 12-iej do miasta Nowego-Dworu przybył poseł na Sejm BARANOW, który do godziny 12-iej dnia 20 b. m. prowadził tajne rozmowy z ludnością prawosławną, uchodzącą za białorusinów, a między innymi i z 3-mą młodzieżą: SOBOLIEWSKIM Juljanem, LABEDZ IEM Wincentym i Rosskowskim, którzy niedawno zostali wypuszczeni na wolność za złożoną kaucję u p. Sędziego Siedczego w Sokółce. W dniu zaś 20 lutego b. r. o godzinie 12-iej, na rynku swoiał wiec, na którym było około 200 osób, składających się z ludności prawosławnej.

Na wstępie swojego przemówienia poseł BARANOW oznaczył się jako poseł w polskim Sejmie; należał do grupy posłów, tak zwanej „Bliok Wniejszości Narodowej”, klubu posłów białoruskich, którzy stają w Sejmie na straż, upamiętnianej przez Rząd Polski, ludności białoruskiej i wszystkich interesów czysto białoruskich.

W przemówieniu swoim poseł BARANOW mówił do zgromadzonych że kraj ten, a mianowicie, ziemia Grodzieńska, nie jest częścią Polską, a Białorusią i że ludność powinna walczyć i dążyć, aby się wyrwać z „Sapona” jarzmo polskiego, i utworzyć nie zależną Białorus, gdyż w przeciwnym razie naród białoruski pod panowaniem Polaków stopniowo spolonizuje się i z czasem utraci swą odrębność.

Dalej poseł BARANOW oznaczył, że władze polskie przesłaniają do Białorusinów, którzy są albo więzieni przez wspomniane władze polskie, albo zmuszeni do emigracji. Wzbraniają do zakładania szkół białoruskich, a natomiast we wsiach białoruskich urządzą szkoły polskie, czyniąc to celowo, by przyspieszyć polonizację dzieci białoruskich i kraju. Na żadne urzędy państwowe i na nauczyliści, o ile można staramy się nie dopuszczać Białorusinów, którzy w wielu wypadkach daleko więcej przewyższają w urzędowaniu Polaków. - Pomoczących z Koszji repartentów Rząd Polski bardzo mało wspiera, postępuje z nimi niesprawiedliwie i robi nadużycie przy wydawaniu zapomóg i materiału budowlanego na ich gospodarowanie się. Rząd Polski bezprawnie rabuje lasy, wyrabując i wywożąc ich za granicę, które są prawną własnością ludu białoruskiego i tylko sama ludność białoruska może nimi rozporządzać, o ile zaś nie będą zabezpieczone od dalszego rabunku, to na miejscu wspomnianych lasów porośnięte tylko wdmym piaskowe. - Obecne sądy polskie są pałazym, gdyż sędziowie dopuszczają się nadużyć, nieumieinnie wykonują ułożone nań obowiązki i nie stosują się również do ustanowionych praw kodeksu karnego, wobec czego klub białoruski żądałby wnieść wniosek, aby sędziowie nie byli wyznaczeni i narzucani z urzędu, lecz wybierani przez samą ludność. Przytem oznaczył, że w sprawach powyższych została wniesiona interpelacja do Sejmu. Niedopuszczalnym jest również to, mówił dalej, żeby cerkiew w Nowym-Dworze była zamknięta i opieczętowana i, że Rząd Polski podobnym postępowaniem, popełnia wielkie barbarzyństwo.

Na zakończenie wiecu poseł BARANOW wystąpił z ostrą krytyką na Policję Państwową i mówił, że policja, przeważnie na obszarze ziem białoruskich, ściga się nad ludnością białoruską i robi wszelkie naciski, jak nadprzykład, posterunek P.P. w Nowym-Dworze czyni nad ludnością samosądy, które i krzywdzą takową, - nawołując zebrać ludność prawosławną białoruską i by funkcjonariuszów tegoż posterunku wcale się nie słuchali.

Na tem poseł BARANOW przemówienie swoje zakończył i wiec został rozwiązany.

/-/ Stelmaszek, przed.
Komendant Posterunku.

Nadmieniam, iż powyższa ludność białoruska specjalnie zebrała na wiec przez posła BARANOWA, jest znana ze swej działalności antypaństwowej - białoruskiej, a podniecona obecnie na wiecu przemówieniem wyżej wspomnianego posła BARANOWA jeszcze bardziej wrogo uosobiała się względem Państwa Polskiego.

/-/ Stelmaszek, przed.
Komendant Posterunku.

Za zgodność z oryginałem:

Komendant Policji Państwowej
w Dzielnicy Sokólskiej

Donos na posła S. Baranowa

Dokument przechowywany w Archiwum Państwowym w Białymstoku

ską, — a Białorusią i ludność powinna walczyć i dążyć, aby się wyrwać ze „szponów jarzma polskiego” i utworzyć niezależną Białoruś, gdyż w przeciwnym razie naród białoruski pod panowaniem Polaków stopniowo spolonizuje się i z czasem utraci swą odrębność”³³. Cytowany donos świadczy o tym, że S. Baranow był śledzony w czasie działalności poselskiej. Podobne donosy stały się podstawą wszczęcia przeciwko niemu i posłowi Sz. Jako-wiukowi postępowania karnego.

24 kwietnia 1923 r. prokurator przy Sądzie Apelacyjnym w Wilnie złożył wniosek o zgodę sejmu na wdrożenie śledztwa przeciwko posłom S. Baranowowi i Sz. Jakowiukowi. Wniosek skierowano do Komisji Regulaminowej i Nietykałności Poselskiej. Sergiusz Baranow został aresztowany 9 czerwca 1923 r. w Grodnie. Posłowie z Klubu Białoruskiego zgłosili wniosek w sprawie bezprawnego aresztowania i uwięzienia posła S. Baranowa. 9 października 1923 r. wpłynął do sejmu wniosek prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Wilnie o zezwolenie na rozpoczęcie śledztwa przeciwko posłom S. Baranowowi i Sz. Jakowiukowi, którym zarzuczano zdradę stanu i szpiegostwo.

W procesie białostockim 45-ciu Białorusinów S. Baranow był jednym z głównych oskarżonych. Wyrokiem sądu w Białymstoku z 22 maja 1923 r. skazano go na 6 lat ciężkiego więzienia. Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 31 grudnia 1923 r. wymiar kary zmniejszono do 4 lat ciężkiego więzienia. Do tego czasu S. Baranow przebywał w więzieniu w Grodnie. Orzeczenie Sądu Najwyższego w Warszawie z 20 maja 1924 r. utrzymało wyrok w mocy. Sergiusz Baranow przebywał w więzieniu grodzieńskim do 9 maja 1925 r. Następnie przetransportowano go do więzienia w Białymstoku. W czasie pobytu w więzieniu posłowie białoruscy utrzymywali z nim kontakt. W aktach S. Baranowa zachował się telegram od Pawła Wołoszyna następującej treści: „Rabotniki Horadni prysutnyja 24 studzienia na mitynhu sojmawaha klubu Biełaruskaj Sialanska-Rabotnickaj Hramady Rak-Michajło skaha, Wałoszyna, horacza witajuć pasła Baranawa trymanaha dahetul u turmie jak abaronca intaresa pracujucznych masa miasta i wioski na Biełaruskich ziemiach. Cześć pasłu muczaniku”³⁴. Posłowie białoruscy czynili starania, aby S. Baranow mógł wyjechać na Białoruś radziecką w ramach wymiany więźniów politycznych. Nie doszło to jednak do skutku z uwagi na przemiany w ruchu białoruskim. Po utworzeniu Białoruskiej Włościańsko-Robotniczej Hromady (BWRH) i Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi (KPZB) dominował w nich duch komunistyczny. Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi nie traktowała S. Baranowa jako kogoś godnego jej pomocy. Nie bez znaczenia był też fakt rozwiązania 8 czerwca 1924 r. partii białoruskich eserów na zjeździe w Mińsku. Po likwidacji partii S. Baranów nadal uważał się za białoruskiego eserowca. Nie otrzymywał pomocy

33 APwB, sygn. 86, s. 22.

34 Tamże, s. 116. Telegram do posła S. Baranowa.

Do
 Pana

Alb
Prokuratora Sądu Najwyższego
w Warszawie (ul. 11 marca)

PRZY SĄDIE NAJWYŻSZYM
Otrzymał dnia 12/II 1927
Grzes 189
27

Najwyższy
12. LIST. 1927

Sędziów Baranowa, zom. w
Prochowie. Również w 13
Procha.

W myśli art. 93/21 P.K. p. Prokurator Sądu Apelacyjnego w Warszawie, przesłał P. Prokuratorowi moje podanie o remisyj procetu.

Wobec tego proke o rozszkodnie akcje podanie o remisyj procetach było przesłane w moim imieniu do Sądu Najwyższego i o tam mnie zamieszkał.

Przy tem ottriodowan:

ze ja nigdy nie należałem do organizacji Rozumowania S.W., nie z nią łączę się i do niedzielnym jej istnieniu. Tylko pod czas badania.

Nigdy żadnych partycypacji nie organizowałem i w tym kierunku nie pracowałem.

W przeciwnym podaniu wyraż: że ja pracowałem w tym kierunku do stronnictwa, które uważałem lub mogło być tylko zwalczane podtrzymywanie kierunku, jak sama nazwa, — interpretacja i rozumienie pojęcia w ten sposób, że skąd stronnictwo, grupa i t.d. jest. Wyższe na terenie społecznej, wyrażenie, trojstronny, wyrazi i ichylogie i w ten sposób wyrażają na spo-łeczności, paralizując i zwalczając inne ugrupowy, mu-żet nielegalne, o których wyrażenie nie mówię.

W tym tylko sensie ja rozumiałem, pisząc ten punkt w podaniu.

Tylko w ten sposób, ponieważ rozumie ten wyraz, że im-ponująca pretacja nie może być.

Bogaz z tego wyrazem i do w celu inowacii — że ja nie-

Pierwsza strona listu pisał S. Baranowa do prokuratora Sądu Najwyższego

Справа пасла С. Барана.

(Письмо у Редакцыю)

Паважаны грам. Редактар!
З розных старон да мяне зьявляюцца, нас пафармаваць, у якім палажэнні знаходзіцца ў сучасны момант мая справа.
Каб збегнуць розных вероў, я прашу не адмовіць надрукаваць у Вашай газэце „Сялянскі Нiве“ наступнае:

„У 1923 годзе, я быў засуджаны Акружным Судом за нібо-то прыкажанаць да сьпіску, які меў заданьне, дарогай збройнага паўстаньня, стварыць Беларуска-Рэспубліку, з арт. 101 К. К. — на шэсьць гадоў катаргі з арт. 102 К. К. — на 4 гады катаргі.

Суд Апэляцыйны адкінуў арт. 101 К. К. пакінуўшы ў сіле катаргі гады кары, з арт. 102 К. К.

Кару гэту я адсядаю ў працягу трох гадоў і сямі месяцаў, а пазастаюшчу кару — Прэзыдэнт завесіў на пяць гадоў (г. наз. амністыя — не варушыць правоў).

List posła S. Baranowa do redakcji gazety „Sialanskaja niwa”, 1927 r. nr 63

z MOPR-u, i nie uczestniczył w głódówkach więźniów komunistycznych, uważając je za bezsensowne³⁵. Stosunek do niego działaczy KPZB najlepiej chyba odzwierciedlają słowa działacza komunistycznego o pseudonimie „Szłomka”: „Nu, a chto takoje Baran? A jeśli on dla polzy partii i zdochnie... nu, sztoż iz hetawa... Puskaj siebie zdochnie”³⁶. Współwięźniowie nazywali go „białoruskim szowinistą” i twierdzili, że nie należy go szanować³⁷.

Reskryptem Prezydenta RP z 22 listopada 1926 r. reszta nieodbytej kary została zawieszona na okres 5 lat³⁸. 11 grudnia 1926 r. S. Baranow, po

odbyciu 2 lat i 6 miesięcy kary, został zwolniony z więzienia.

12 kwietnia 1927 r. złożył podanie do wicepremiera Kazimierza Bartła w sprawie rewizji wyroku argumentując, iż skazano go zupełnie bezprawnie³⁹. Podobne podanie złożył 27 kwietnia 1927 r. do ministra sprawiedliwości, w którym prosił o rewizję wyroku, uznając go za krzywdzący i niesprawiedliwy.

Poza względami politycznymi, które były powodem oskarżenia S. Baranowa, z dokumentów archiwalnych wynika, że istotną rolę odgrywały również porachunki i ambicje osobiste Grzegorza Złockiego, pracownika polskiej defensywy. W 1921 r. rywalizował on z S. Baranowem o wpływy w ruchu białoruskim. Mikołaj Jakimowicz zeznał 3 sierpnia 1927 r.: „G. Złocki mnie powiedział, że poseł Baranow był za mądry, i że nie chciał go, Złockiego, dopuścić, by on opiekował się Białoruską Ochronką w Grodnie, że wobec tego on, Złocki, zemścił się na Baranowie i wsadził go do więzienia”⁴⁰.

20 sierpnia 1927 r. S. Baranow wysłał do redakcji białoruskich gazet list otwarty, aby poinformować społeczeństwo białoruskie o swym położeniu, określając się jako „żywy trup”⁴¹. Treść listu wskazuje, że aresztowanie i oskarżenie posła S. Baranowa było naruszeniem immunitetu poselskiego i odbyło się w oparciu o przyzuczenia i opinie „przyjaciół”.

35 M. Huryn, *Z niedalokaha minuta*, „Biełaruski dzień”, 1927, nr 33, s. 2-5.

36 Tamże, s. 3.

37 Tamże, s. 4.

38 APwB, sygn. 86, s. 172.

39 Tamże, s. 234.

40 Tamże, s. 254a, 242-243.

41 *Sprawa posła Barana*, „Sialanskaja niwa”, 1927, nr 63, s. 3; „Nasza pra da”, 1927, nr 42, s. 4.

W drugim liście otwartym z 25 listopada 1927 r. do Białoruskiego Klubu Poselskiego S. Baranow dziękował za pomoc materialną udzielaną mu w czasie pobytu w więzieniu, gdyż bez niej „byłby skazany na śmierć”⁴².

„W wyniku zgody Radzieckiego Przedstawicielstwa z wizą radziecką wyjechał do ZSRR i ślad po nim zaginął” — napisał we wspomnieniach Wasil Rahula⁴³. Najnowsze publikacje w Republice Białoruś rzucają nieco światła na losy S. Baranowa w BSRR. Wacław Łastowski w swoich zeznaniach wspominał o pracy S. Baranowa w spółdzielczości. W publikacji Włodzimierza Michniuka, Nikołaja Klimowicza i Aleksandra Giesia stwierdzono, że pracował w Komitecie Centralnym Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom. 25 września 1933 r. organa GPU BSRR aresztowały go w sprawie Białoruskiego Centrum Narodowego. Skazano go na 10 lat łagrów. W kwietniu 1935 r. znajdował się w Dałtagrze⁴⁴. *Encykłapedyja historyi Biełarusi* podaje, że w latach 30. był on represjonowany, a jako datę śmierci podaje się 1937 r. (ze znakiem zapytania)⁴⁵. Z dokumentów (autobiografia, ankieta) przechowywanych w archiwum KGB w Mińsku wynika, że do BSRR S. Baranow przybył nielegalnie w 1928 r. poważnie chory (ciężki przypadek psychostenii). Przez 6 miesięcy mieszkał w internacie MOPR-u. Pracował jako dyspozytor w składzie tytoniu, następnie w fabrycznym magazynie. W 1930 r. wstąpił na uniwersytet i pracował w aparacie KC MOPR-u. Działał społecznie w Komitecie Związków Zawodowych, był członkiem Komitetu Miejskiego i Centralnego MOPR-u. W 1932 r. został kandydatem partii komunistycznej, ale w związku z przeprowadzaną czystką nie został jej członkiem. W Mińsku do czasu aresztowania mieszkał przy ul. Prowianskiej 20 m. 2. Miał wtedy 32-letnią żonę Helenę, z domu Kruk oraz syna Anatola w wieku rok i dwa miesiące. Postanowieniem KGB przy Radzie Ministrów ZSRR z dnia 16 sierpnia 1956 r. S. Baranow został zrehabilitowany⁴⁶.

Na podstawie analizowanych materiałów trudno w sposób obiektywny ustalić koleje losów i motywy postępowania S. Baranowa. Prezentowane w nich argumenty dalekie są od obiektywizmu. Zarówno materiały policyjne, prokuratury oraz zeznania w sądzie wymagają szerszego spojrzenia i uwzględnienia całej złożoności kwestii narodowościowej, a zwłaszcza państwowotwórczych dążeń Białorusinów na pocz. lat 20. Z perspektywy czasu treść dokumentów policyjnych i wywiadowczych jednoznacznie świadczy o działaniach na rzecz zniszczenia ruchu białoruskiego na Białostocczyźnie i Grodzieńszczyźnie. Z drugiej strony — dla białoruskich działaczy narodowych jedynym celem było utworzenie niepodległej Białorusi, w którą nie

42 *Pismo Redakcyju*, „Sialanskaja niwa”, 1927, nr 89, s. 4.

43 W. Rahula, *Uspaminy*, Nju Jork 1957, s. 31, 51.

44 *Sprawa Wacława Łasto skaha*, „Maładość”, 1993, nr 9, s. 234.

45 W. Michniuk, N. Klimowicz, A. Gieś, *Apostoł nacyonalnogo wozroźdzenija*, „Nio-man”, 1995, nr 1, s. 165.

46 *Encykłapedyja historyi Biełarusi*, Mińsk 1993, t. I, s. 295-296.

tylko wierzyli, ale i gotowi byli o nią walczyć. Ponieważ działali w granicach państwa polskiego, skazani byli na infiltrację przez agentów policji i wywiadu. Dlatego też poznanie prawdziwych powodów aresztowania i oskarżenia posła S. Baranowa wymaga wyważonego podejścia w oparciu o nowe nieznane jeszcze materiały.

Sergiusz Baranow w liście otwartym w 1927 r. napisał o sobie: „Pry razhładzie sprawy sudzie ja zajawi , szto ja pracawa dla dabra swajho naroda i zmaha sia za jaho niezależność, bo heta jość maja ideja i prawa kożnaha naroda, ale ja nikoli nia mie niczoha supolnaha z „atamanam” Razumowiczam-Chmaraj i da jahonaje arhanizacyi nie należa i adpawiadać za ich czyny nie mahu”⁴⁷.

47 W. Michniuk, N. Klimowicz, A. Gieś, dz. cyt., s. 165.